

Становление и развитие международного трудового права / А. В. Гаевая // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – Харків: НТУ «ХПІ», 2016. – № 40 (1212). – С. 18–22. – Бібліогр.: 5 назв. – ISSN 2227-6890.

Formation and development of international labor law / A. V. Gayevaya // Bulletin of NTU «KhPI». Series: Actual problems of Ukrainian society development. – Kharkiv: NTU «KhPI», 2016. – №. 40 (1212). – P. 18–22. – Bibliogr.: 5. – ISSN 2227-6890.

Відомості про автора / Сведения об авторе / About the Author

Гаевая Олександра Валентинівна – кандидат юридичних наук, доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри права; тел.: (067) 598-52-74; e-mail: gayevaya_aleks@mail.ru.

Гаевая Александра Валентиновна – кандидат юридических наук, доцент, Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт», доцент кафедры права; тел.: (067) 598-52-74; e-mail: gayevaya_aleks@mail.ru.

Gayevaya Aleksandra Valentynovna – Candidate of Sciences (Ph. D.) in Law, Docent, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Associate Professor of Department of Law; tel.: (067) 598-52-74; e-mail: gayevaya_aleks@mail.ru.

УДК 34.01

М. О. СЕМКО, І. Ю. ШАБЛЕВСЬКА

ПОНЯТТЯ ДЖЕРЕЛ МОРАЛІ ТА ПРАВА

Розглянуто та проаналізовано взаємний зв'язок та взаємний вплив понять моралі та права. Доведено первісність моральних принципів, як основи для створення правового механізму у суспільстві. Досліджено механізм перетворення моральних засад у правові норми. Стверджена думка, про набуття сили правом лише у випадку, коли його норми містять у собі мораль, моральні цінності. Розкрита проблема принципу моральності права та пошуку засобів забезпечення дії цього принципу у суспільстві. Проаналізовані ступені регулятивної функції моралі та права у взаємовідносин між людьми у суспільстві. Приведені елементи схожості та різниці між поняттями права та закону. Також, виявлено невідповідність між принципами моралі та права у сучасному законодавстві держави.

Ключові слова: мораль, право, держава, законодавство, громадська думка, суспільство, закон, регулятивні функції, правове регулювання, особистість.

Рассмотрена и проанализирована взаимная связь и взаимное влияние понятий морали и права. Доказана первобытность моральных принципов, как основы для создания правового механизма в обществе. Исследован механизм преобразования нравственных основ в правовые нормы. Подтверждена мысль, о обретение силы правом только в случае, когда его нормы содержат в себе мораль, моральные ценности. Раскрыта проблема принципа нравственности права и поиска средств обеспечения действия данного принципа в обществе. Проанализированы степени регулятивной функции морали и права в взаимоотношений между людьми в обществе. Приведены элементы сходства и различия между понятиями права и закона. Также, выявлено несоответствие между принципами морали и права в современном законодательстве государства.

Ключевые слова: мораль, право, государство, законодательство, общественное мнение, общество, закон, регулятивные функции, правовое регулирование, личность.

Reviewed and analyzed the connection and mutual influence of concepts of morality and law. Proven primitive moral principle as the basis for the creation of the legal mechanism in society. Studied the mechanism for converting moral principles into legal norms. Confirmed the idea of obtaining power law only in the case when its rules contain morality, moral values. The problem of the principle of moral rights and the means to enforce this principle in the society. Analyzed extent of the regulatory functions of morality and law in relationships between people in society. Given the similarities and differences between the concepts of law. Also, a discrepancy is found between the principles of morality and law in modern law.

Key words: morality, law, government, legislation, public opinion, society, law, regulatory functions, legal regulation, personality.

Моральний та етичний фактори особливу роль відіграють у відображенні громадської оцінки демократичних перетворень, що проводяться у нашій країні, поведінки державних службовців та осіб, що займають керівні посади. Визначення морально-правової оцінки моральних якостей посадових осіб, при цьому, є обов'язковою умовою і важливим напрямком підвищення ефективності державної служби і кадрової політики. Мораль є суспільним явищем, яке охоплює соціальні, психологічні, пізнавальні та інші специфічні якості, що виконують різні громадські функції. Взагалі можна визначитись, що мораль – це особлива форма громадської свідомості і вид суспільних відносин; один з основних способів регуляції дій людини в суспільстві

за допомогою специфічних норм (норм моралі). Закони моралі записані в природі, мораль – це продовження природних законів нашої психіки [7, с. 38].

Про місце моралі в рамках соціальної дійсності, можна сказати, що мораль не має своєї суворо і постійно окресленої сфери. Вона іманентна до всякої громадсько-значимої діяльності, всім громадським відносинам. Так, політичні рішення характеризуються як гуманні та антигуманні, економічні відносини – як справедливі чи несправедливі, духовна позиція – як чесна чи безчесна, тощо.

Моральним посиленням взаємодії людей об'єднаних професійними інтересами є визнання головної ролі у спілкуванні у тому сенсі, що воно сві-

домо стверджує свободу і унікальність, гідність та суверенність партнерів, що спілкуються, це також передбачає морально-емоціональну атмосферу взаємної поваги, симпатії, уваги до іншої людини, незалежно від будь-яких утилітарних міркувань, безкорисно. Усі ці ціннісні предикати моральної поведінки складають загальноприйняті моральні норми поведінки.

Мораль складає сутність особистості людини, визначає сенс його життя. У будь-якому колективі, сфері пізнання, адміністративній і громадській діяльності, у сімейних відносинах, у вільний час – усюди людина вступає у складну систему зв'язків з іншими людьми, свідомо чи підсвідомо керується тими чи іншими принципами та нормами. Суспільство є певною цілісністю, що передбачає життя індивідів по деяким правилам. Перш за все, моральна практика виникла з об'єктивної необхідності неформального регулювання взаємовідносин у громадському житті, в чому й полягає основна функція моралі. Подібна функція належить їй до інших суспільних інститутів, політичних та правових. Зрозуміти різницю між мораллю та правом можна не тільки через сутність моралі, але й через особливості її функціонування, в тому числі в процесі реалізації власних повноважень.

Звичай і являють собою певне право. Однак з того моменту, як зовнішня сторона життєдіяльності людини відділилась від її внутрішнього духовного світу, почалось суперництво двох типів норм: моралі та права. Право керувало зовнішньою стороною, поведінкою, а мораль – внутрішньою. Незважаючи на протистояння між ними, правова норма живе лише завдяки моральному складу. Коли цього складу не стане, правова норма перестане існувати де-факто. Саме цим пояснюється багато «пустих» законів. Тому, як це не парадоксально, право зацікавлене в збереженні морального клімату, моральних цінностей які його живлять.

Мораль є одним з джерел формування права. Мораль була основою римського права, коли духовна ситуація в Римській імперії стала характеризуватися падінням моральності. В цій ситуації, як в аналогічних історичних ситуаціях, ядром стає сконденсований мінімум моралі. Відомий філософ В. С. Соловйов зауважив, що право це нижча межа, тобто деякий мінімум моральності – це лише одна сторона формування юридичних норм [5, с. 57]. Іншою стороною, іншим джерелом є воля та інтереси правлячої верхівки, правлячого класу. Щодо волі та інтересів правлячого класу, то вони можуть носити досить різний характер. Інтереси правлячого класу можуть співпадати з інтересами суспільства, а в чомусь можуть і не співпадати, і навіть носити протилежний характер.

Ідейне обґрунтування моральні норми отримують у вигляді ідеалів добра, користі, правильності, справедливості, людяності тощо. На відміну від права виконання вимоги моралі санкціонується лише формами духовного впливу (суспільної оцінки, похвали або осуду). Моральні норми відображаються в суспільній свідомості та існують у вигляді принципів, понять, ідеалів, правил поведінки, оцінок тощо. Нема якихось особливих вимог до їх форми, головне в моральних нормах – це зміст. Мораль це продукт духовного жит-

тя суспільства, моральні норми містять у собі вищі ідеали людства. Міцність правового регулювання визначається тим, в якому ступені норми моралі стали частиною законодавства [1, с. 32].

Право має силу тоді, коли його норми містять у собі мораль, моральні цінності. В праві моральні цінності виконують подвійну роль. По-перше, на їх основі виробляються нові і вдосконалюються існуючі юридичні норми. По-друге, вони виступають як критерій якості права і його застосування у практиці. Традиційні загальнолюдські цінності добра, істини, обов'язку, честі та гідності через посередництво моралі закріплюються сучасному вітчизняному та міжнародному законодавстві. Ступенем закріплення в законодавстві моральних цінностей є показник рівня розвитку права та цивілізаційного суспільства [6, с. 29].

Отже, мораль являється основою гуманізму в громадському та державному житті, основою гуманізму в праві. При цьому потрібно усвідомлювати, що норми права, що формальним чином регламентують навіть посадові повноваження, компетенцію та найважливіші процедури діяльності державних службовців, не можуть мати всезагального характеру. Лише право не здатне урегулювати всю багатоманітність взаємовідносин суспільства та держави, громадянами та організаціями. Чим більше меж дозволеного та можливого, тим менше стандартизований і драматизований управлінський процес прийняття і виконання рішень, тим ширше поле для виявлення особистісного, індивідуального, присутнє лише для конкретної особи. Навіть неохоплену юридичними нормами сферу професійної діяльності державних службовців визначають соціальні норми – загальноприйняті норми моралі та моральності, управлінської етики, допустимої поведінки, загальної та ділової культури. Дотримання цих норм є досить важливим фактором. Їх соціальна значимість в державному управлінні посилює роль моральних та етичних обмежувачів та регуляторів громадської, службової діяльності та поведінки.

Мораль регулює відносини між особистістю та особистістю, особистістю та суспільством, державою та громадянами, але регулює лише в межах діючого офіційно правового поля – коли є відповідні даній ситуації закони, нормативні документи. А. А. Гусейнов визначає особливості моралі наступним чином:

а) мораль характеризує здатність людини жити у зв'язку із оточенням і представляє собою форму відносин між людьми;

б) мораль не підпорядкована принципу причинності та корисності;

в) моральний закон не допускає розходження суб'єкта і об'єкта дії, тобто прокламувати мораль і практикувати її самому – це нерозривний процес;

г) мораль – важкий тягар, який людина добровільно несе на собі.

Мораль і право не співпадають повністю, але між ними багато схожого, і вони виконують всезагальну соціальну функцію: регулюють поведінку людей. І мораль, і право являють собою сукупність відносно стійких форм (правил і приписів), що відображають за-

гальне уявлення про справедливе та правильне. Ці норми мають загальний характер. Але за рідким включенням, ці норми носять фіксований характер, тобто офіційно проголошуються державою.

Норми моралі в основному живуть у свідомості. Не менш важливою відмінністю між ними є те, яким способом вони регулюють поведінку людей. Виконання норм права забезпечується мірами примусу (адміністративними, кримінальними, економічними санкціями) за допомогою спеціального апарату правосуддя, яке виконується посадовими особами. Вимоги ж моралі підтримуються силою загальноприйнятих звичаїв, громадської думки або ж власного переконання індивіда. Іноді виникає невідповідність між вимогами закону та моральності, це пов'язано не з відмінностями моралі і права як такими, а з протиріччями, що існують всередині форм контролю (між законодавством та його практичним здійсненням, між вимогами суспільства і власної совісті). Процес зближення і злиття моралі і права у форму свідомості, що буде регулювати поведінку людей і громадський порядок, носить довготривалий та складний характер. Сприяти цьому процесу мусить кодифікація моральних принципів та їх виконання як самого незаперечного закону [3, с. 40].

З точки зору моральності права має бути сформований законодавчий механізм для регулювання суспільних відносин. Ось чому моральність права дуже актуальна, реальна категорія, яка, наче лакмусовий папірець перевіряє законодавство на його добросовісність і справедливість. Соціальне призначення моралі полягає у постійному відтворенні відношення моральної залежності між людьми. Усвідомлення цієї залежності є необхідною умовою свободи вибору та моральної відповідальності особистості перед суспільством, важливішим фактором підтримання життєздатності суспільства, соціального прогресу. Як зауважив Ю. А. Агешин, мораль існує для того, щоб людське суспільство піднялося вище, і це високе призначення моралі повністю реалізується тільки в правовому свідомому суспільстві [4, с. 29].

Обсяг відносин, що регулюються мораллю досить великий. Він охоплює поведінку та свідомість людини у всіх сферах громадського життя: у праці, в побуті, в політиці, у науці, в сімейних, особистих внутрішньо-групових, класових відносинах. Принципи моралі стосуються всіх людей, фіксуючи в собі те загальне, що складає культуру людських взаємовідносин. Моральні норми підтримують чи заперечують певні суспільні відносини, устрій життя (на відміну від більш деталізованих традиційно-звичайних, ритуально-етикетних, організаційно-адміністративних і технічних норм). Тому мораль відображає більш глибокі прошарки соціально-історичних умов людського існування, розкриває його сутнісні потреби. Як форма суспільної свідомості мораль виконує багато функцій, головною з яких є регуляція взаємовідносин між людьми. Моральні регулювання передбачають:

а) наявність ідеалу, що виражає уявлення суспільства чи класу про моральну досконалість;

б) систему норм, виконання яких є необхідною умовою функціонування суспільства, досягнення ним своїх моральних цілей;

в) особливі форми соціального контролю, що забезпечують реалізацію моральних норм.

Ефективність морального регулювання визначається тим:

а) наскільки особистість засвоїла моральні вимоги;

б) наскільки ці вимоги виконуються свідомо та самостійно.

Останнє найкраще характеризує моральний облік людини.

В сучасних умовах важливим елементом морального регулювання виступає громадська думка. Вона включає в себе не тільки оцінку діяння з точки зору норм моралі, але й певні реальні відносини, що складаються у відповідності до цієї оцінки, і конкретні практичні дії, в яких розкриваються відношення до людини, що творить благо чи зло. Але роль суспільної думки не обмежується тим, що вона індивіда примушує рахуватися з нормами моралі.

Саме моральні джерела є основою для будь-якого права. Вони трансформуються в нього у мінливих формах і за різними рівнями адаптації, а тому, звичайно, справляють дійовий вплив на формування властивостей та якостей нормативно-правових актів. Фактично, як це наочно відстежуємо в процесі компаративного аналізу, майже унеможливується виявлення вихідних розбіжностей між правом та мораллю. Усвідомити ці розбіжності можна лише за кількістю та якістю моральних норм, які закладають у правові документи, щоб регулювати міру та рівень моральних дозволів та заборон.

Моральна та правова свідомість є адекватними за одних випадків, а також водночас неадекватними за інших, особливо тоді, коли кількісні та якісні характеристики права є менш обсяговими за своїм змістом, ніж ті моральні норми (стереотипи), які домінують у конкретному соціумі: державі, суспільстві, локальному світоглядному вимірі [2, с. 76].

Висновки. Державна та суспільна моральність є досить різною, навіть і за тих соціальних умов, в яких маніфестують гуманізм, демократію та рівноправність. А тому національне право, якщо воно стало прерогативою держави, а не громадського суспільства, завжди буде дещо утискувати суспільну моральність, причому до тих історичних часів, доки суверенітет громадянського суспільства не пошириться на саму державу.

Список літератури: 1. Ромовська З. Моральність права: міф чи реальність? / З. Ромовська // Юридичний вісник України. – 2003. – № 10. 2. Домбровський С. Мораль і право як специфічні форми людської свідомості / С. Домбровський // Філософська думка. – 2003. 3. Кузьмичев А. Проблеми моралі или права? / А. Кузьмичев // Служба кадров. – 2001. 4. Агешин Ю. А. Политика, право, мораль / Ю. А. Агешин. – М.: Юрид. Лит., 1982. 5. Соловьев В. С. Нравственность и право: В 2 т. / В. С. Соловьев. – М., 1990. 6. Сінькевич О. В. Взаємодія конституційно-правових норм з нормами моралі / О. В. Сінькевич // Вісник КНУ С. Юридичні науки. – 2004. – № 10. 7. Тофтул М. Г. Етика / М. Г. Тофтул. – К.: Видавничий центр «Академія», 2005.

References (transliterated): 1. Romov'ska Z. Moral'nist' prava: mif chy realiia? [Morality of Law: Myth or reality?]. Yurydychnyy visnyk

Ukrayiny [Juridical Bulletin of Ukraine]. 2003, № 10.
 2. Dombrov's'kyi Ye. Moral' i pravo yak spetsyifichni formy lyuds'koyi svidomosti [Morality and law as a specific form of human consciousness]. *Filosof's'ka dumka* [Philosophical Thought]. 2003.
 3. Kuz'mychev A. Problemy moraly yly prava? [Issues of morality, or the rights?]. *Sluzhba kadrov* [Service personnel]. 2001.
 4. Aheshyn Yu. A. Polytyka, pravo, moral' [Politics, law, morality]. Moscow, Yuryd. Lit., 1982.
 5. Solov'ev V. S. Nравstvennost' y pravo. In

2 vols. Moscow, 1990.
 6. Sin'kevych O. V. Vzeyemodiya konstytutsiyno-pravovykh norm z normamy morali [The interaction of constitutional and legal norms of moral norms]. *Visnyk KNU S. Yurydychni nauky* [Herald KNU C. Jurisprudence]. 2004, № 10.
 7. Toftul M. H. Etyka [Ethics]. Kyiv, Vydavnychyy tsentr „Akademiya”, 2005.

Nadiйшла (received) 08.12.2016

Бібліографічні описи / Библиографические описания / Bibliographic descriptions

Поняття джерел моралі та права / М. О. Семко, І. Ю. Шаблевська // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – Харків : НТУ «ХПІ», 2016. – № 40 (1212). – С. 22–25. – Бібліогр.: 7 назв. – ISSN 2227-6890.

Понятия источников морали и права / М. А. Семко, И. Ю. Шаблевская // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – Харків : НТУ «ХПІ», 2016. – № 40 (1212). – С. 22–25. – Бібліогр.: 7 назв. – ISSN 2227-6890.

Idea of sources of morality and law / M. O. Semko, I. J. Shablevskaya // Bulletin of NTU "KhPI". Series: Actual problems of Ukrainian society development. – Kharkiv: NTU "KhPI", 2016. – No. 40 (1212). – P. 22–25. – Bibliogr.: 7. – ISSN 2227-6890.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Семко Михайло Олександрович – старший викладач кафедри права, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; тел.: (067) 959-85-69; e-mail: semko007@mail.ru.

Семко Михаил Александрович – старший преподаватель кафедры права, Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт»; тел.: (067) 959-85-69; e-mail: semko007@mail.ru.

Semko Mihajlo Oleksandrovich – Senior Lecturer of the Department of Law, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"; tel.: (067) 959-85-69; e-mail: semko007@mail.ru.

Шаблевська Ірина Юрійвна – інженер першої категорії кафедри права, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; тел.: (099) 669-12-17; e-mail: shablevskaya@qip.ru.

Шаблевская Ирина Юрьевна – инженер первой категории кафедры права, Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт»; тел.: (099) 669-12-17; e-mail: shablevskaya@qip.ru.

Shablevskaya Irina Jurievna – engineer of the first category of the Department of law, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"; tel.: (099) 669-12-17; e-mail: shablevskaya@qip.ru.

УДК 344.145

О. Л. МУРЕНКО, Г. М. ГАРЯЄВА

ТРИМАННЯ В ДИСЦИПЛІНАРНОМУ БАТАЛЬЙОНІ ЯК ОДИН З ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ВИПРАВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

У статті приводяться думки різних вчених та власні розмірковування автора щодо доцільності застосування специфічного покарання до військовослужбовців строкової служби, а також, існування в Збройних Силах України - спеціальних військово-виправних установ - дисциплінарних батальйонів й окремих дисциплінарних рот. Автор обґрунтовує направлення військовослужбовців, які скоїли злочини, для відбывання покарання в спеціальні військово-виправні установи, як таке кримінальне покарання, що є досить обмеженим і можливе тільки по відношенню до рядового і сержантського складу строкової служби, коли суд, з огляду на обставини справи й особистість засудженого, вважатиме доцільним замість позбавлення волі на термін до двох років застосувати направлення до дисциплінарного батальйону.

Ключові слова: дисциплінарний батальйон, кримінальна відповідальність, покарання, правопорядок, судочинство.

В статье приводятся мнения различных ученых и собственные рассуждения автора относительно целесообразности применения специфического наказания к военнослужащим срочной службы, а также, существование в Вооруженных Силах Украины – специальных военно-исправительных учреждений – дисциплинарных батальонов и отдельных дисциплинарных рот. Автор обосновывает направление военнослужащих, совершивших преступления, для отбывания наказания в специальные военно-исправительные учреждения, как такое уголовное наказание, что является достаточно ограниченным и возможно только по отношению к рядовому и сержантскому состава срочной службы, когда суд, учитывая обстоятельства дела и личность осужденного, сочтет целесообразным вместо лишения свободы на срок до двух лет применить направление в дисциплинарный батальон.

Ключевые слова: дисциплинарный батальон, уголовная ответственность, наказание, правопорядок, судопроизводство.

The article presents the views of various scientists and their own reasoning of the author on appropriateness of the specific punishment for the servicemen and also the existence in the Armed Forces of Ukraine special military correctional institutions and disciplinary battalions and separate disciplinary mouth. The author substantiates the direction of the servicemen who have committed crimes to serve their sentence in a special military prison, as a criminal punishment, which is quite limited and is only possible in relation to the ordinary and non-commissioned officers of military service, when the court, considering the circumstances of the case and the personality of the convicted person wish to deprivation of liberty for a term up to two years to apply the direction in the disciplinary battalion.

Keywords: disciplinary battalion, criminal responsibility, punishment, law and order, proceedings.

© О. Л. Муренко, Г. М. Гаряєва, 2016